

Kedves Erasmus-Tagok, Barátaink és Támogatóink, meghívunk Benneteket a következő nyilvános rendezvényünkre:

Szerdán, 2016. június 29-én, 19 órakor a Bruder-Klaus-templom nagytermében, Stuttgart, Albert-Schäfflestr. 30.

Az előadás címe: A székelység története: mítoszok és tények

Előadó: Dr. Hermann Gusztáv Mihály/Székelyudvarhely

Az előadás tartalmát, az előadó fényképét és Udvarhely szép címerét mellékeljük.

Júniusban nyomtatják Budapesten egy átfogó három kötetes mű 3. kötetét, melyben H.G.M. is szerzőként közreműködött. Ennek példányai az előadás után megvásárolhatóak.

E jelentős eseményre mindenkit szeretettel várunk!

Dr. Benczúr-Ürmössy Gábor Pikulski Anna

elnök

alelnök

Székelyudvarhely címere

Dr. Hermann Gusztáv Mihály ***A székelység története: mítoszok és tények***

Az előadó történész, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem oktatója, Székelyudvarhelyen él.

Az előadás rövid összefoglalója

Az előadás a székelyek eredetével kapcsolatos elméletcsoportok-elméletek ismertetésével indul.

Összefoglalja a jelenlegi lakóhelyükre való letelepedésükkel kapcsolatos vélekedéseket is.

Ezt követően a Magyar Királyság korában ténylegesen létező területi önkormányzat (autonómia) bemutatása következik: ennek gyakorlati alapjai, működése, a működését biztosító intézmények és tisztségviselők. Az Erdélyi Fejedelemség korának változásait vizsgálva kitér az autonómia elhúzódó válságának belső- és külső okaira, a problémák megoldásának keresésére, az átmeneti eredményekre. A székely önkormányzatiság válsága a Habsburg-korban tetőzik és vezet a hagyományos társadalmi berendezkedés és intézményrendszer megszűnéséhez. Az előadó vizsgálja a folyamat alakulását, szereplőit, visszafordíthatatlan jellegének okait.

Dr. Hermann Gusztáv Mihály

Dr. Hermann Gusztáv Mihály előadása a stuttgarti Erasmus Körben, 2016. jún. 29.

A továbbiakban közreadjuk az **előadás anyagát**: → → →

A SZÉKELY EREDETKÉRDÉS

III. Béla (1172–1196) király névtelen jegyzője (Anonymus), királya halála után (1210 körül) írt *gestájában* a székelyeket „*Attila király népének*” nevezi. Ő is, a többi középkori magyar krónikaíróhoz hasonlóan, a hunokat, székelyeket, magyarokat egyaránt *szkíta* ivadékoknak tartotta. A Kézai Simon 1282-83 körül írt krónikájában megtalálható *Csaba-monda* tovább színezi a szkíta-hun-székely leszármazást. Ez maradt az írástudók szinte kizárólagos véleménye az egész középkoron át. A székelyek között máig élő hagyomány is ezt vallja: a székelyek Attila hunjainak leszármazottjai.

A 18. századig, noha más elképzelés is megfogalmazódott a székelyek leszármazását illetően, ennek nem volt mérhető hatása a köztudatra. Az első, akinek eltérő véleménye erőteljesebb visszhangra lelt, Fasching Ferenc volt, 1725-ben. Szerinte a székelyek IV. Béla (1235–1270) által telepített jászoktól származnak. Ettől kezdve, a legújabb időkig, nagyon sok vélemény megfogalmazódott a székelyek eredetéről: tartották őket besenyők, kunok, kabarok, avarok, bolgárok, magyarok, románok utódainak. Ezek között vannak komoly érvekkel alátámasztott elméletek, és vannak könnyelműen megkockáztatott feltevések. A székely eredet tehát egy nagyon bonyolult és vitatott kérdés.

Azt, hogy a hunok közvetlen leszármazottjai volnának, akik Attila birodalmának bukása után folyamatosan a Kárpát-medencében (netán épp a mai lakóhelyükön) éltek, ma már a történészek túlnyomó többsége elveti. Melyek hát a kortárs tudós körökben még vitában lévő feltételezések?

Többen úgy gondolják, hogy a székelyek lehetnek egy, tulajdonképpen a *hunokkal rokon türk (a török népek csoportjához tartozó) nép utódai*, mely a honfoglaló magyarokkal érkezett a Kárpát-medencébe. Ezt alátámasztaná a türk eredetű *rovásírás* fennmaradása, a székelyek *nemekre* és *ágakra* tagolódó törzsi-nemzetségi szervezete (noha ennek ősiségét több szakember tagadja), illetve az a középkorban is megőrzött szokás, hogy csatában, a magyar haderő keretében támadáskor elől, visszavonuláskor hátul („utóvédként”) harcoltak. (A sztyeppe nomád népeknél ez a csatlakozott törzsek feladata volt.)

Más vélemény szerint, melyet főleg nyelvészek és egyes régészek vallanak, a székelyek *egyszerűen magyarok*, vagyis a magyarság többi részétől nem különíthetők el, eredetük tekintetében sem. Ezt alátámasztaná az a tény, hogy nem ismerünk semmilyen forrást, mely azt igazolná, hogy a székelyek valaha is más nyelven beszéltek, mint a magyarok. Továbbá az is különös, hogy egységes székely nyelvjárás nem létezik. Minden székely tájegységnek meg van a maga saját nyelvjárása, ezek élesen különböznek

egymástól, viszont egyenként a mai Magyarország különböző vidékeinek nyelvjárásaival állnak rokonságban. A régészek arra is figyelmeztetnek, hogy a koraközépkori székelyföldi leletek (fegyverek, öltözet, használati tárgyak), építkezési, temetkezési szokásaik semmiben sem különböznek a magyarokétól. Ezzel szemben a Magyarországra később betelepedett türk népek esetében (kunok, jászok) ezek a leletek eltérnek az egykorú környező magyarságétól.

Meg kell még említenünk László Gyula régész ún. *kettős honfoglalás* elméletét. Szerinte a székelyek azok a magyarok, akik jóval a honfoglalás előtt, 670 táján özönlöttek a Kárpát-medencébe, és akiket korábban „késői avarokként” emlegettek. Ezt a kortárs történészek többsége vitatja.

A legutóbbi években nagyon sok, rendkívül merész elképzelés látott napvilágot a székelyek eredetére nézve. Ezek általában nem a történész szakma köreiben keletkeztek, híveik sokszor más tudományágak eredményeire hivatkoznak, olyan tudományágakéra is, melyeknek a történeti kutatásban való használhatósága még nagyon bizonytalan. A történeti kutatás egyelőre ezekkel az elméletekkel nem foglalkozik.

Irodalmi fogódzó

Jókai Mór: *Bálványosvár*. (regény, 1882.)

Gárdonyi Géza: *A láthatatlan ember*. (regény, 1902.)

A SZÉKELYEK LETELEPEDÉSE

A letelepedés

A beszélt nyelvjáráások, a helynevek (toponímia) és a krónikák szerint a székelyek, a honfoglalást követő időkben, a történeti Magyarország különböző – főképpen határközeli – vidékein éltek. Innen továbbköltözve, mielőtt a mai Székelyföldre telepedtek volna, először Dél-Erdélyt szállták meg. Egy nagyobb székely tömb Biharból (Telegd vidékéről) vándorolt délkelet irányba, a kisebbik csoport Baranya térségéből, a Maros völgyén keresztül érkezett. Mindkét telepítést a magyar királyság délkeleti határainak jobb védelme indokolta.

A történészek egy része úgy véli, a korábban Biharban állomásozó ún. *telegdi székelyek* Dél-Erdélybe érkezése Szent László személyéhez köthető, még a királyi koronázása előtti időszakban, amikor ő az ún. „bihari dukátus” (hercegség) élén állott. Ha így van, akkor e telepítés 1070 táján, az 1068-as (kunok elleni) kerlési csata után történt.

Új szállásterületükről, a dél-erdélyi térségből a telegdi székelyek 1141–1162 táján kezdenek továbbtelepedni. Egy részük a későbbi *Udvarhely* térségét népesítette be (egyes történészek véleménye szerint *Csík és Gyergyó vidékét* is), egy másik csoport a későbbi *Marosszék nyugati vidékét*, ismét másik a *Nyárád völgyét* szállta meg.

A későbbi *sebesi, orbai és kézdi székelység* a Maros-völgye mentén vonult Dél-Erdélybe, némelyek szerint még a 10. században, de valószínűbb, hogy az első ezredforduló után. Innen, azaz a mai Szászsebes, Szászorbó és Szászkézsd vidékéről a székelyek a 13. század elején telepedtek át *Háromszék* (a mai Kovászna megye) területére. A *Feketeügy bal partján* elterülő tájegységet az *orbai székelyek* kapták, a *jobb partját* a *kézdi székelyek*. A Feketeügy torkolatától északra eső terület, az *Olt völgye egészen Tusnádig*, a *sebesi (sepsi) székelyek birtokába került*. A tájnyelvet elemző nyelvészek úgy gondolják – szemben a történészek fenn említett véleményével – hogy *Csík és Gyergyó* megszállása szintén Háromszék irányából történt.

A *kézdi székelyek egy csoportja* 1270 táján – királyi parancsra – az *Aranyos folyó mentére* (a későbbi *Aranyosszék* területére) települt.

A letelepítés módja

A székelyek Székelyföldre való telepedéséről sokáig úgy gondolták, hogy szervezetlen vándormozgalom volt, a Nyugat-Európából érkező szász telepesek nyomására. A szászok szervezett betelepítése és a különböző székely csoportok továbbtelepedése között valóban van összefüggés, de ez a költözködés nem volt spontán jellegű. Egy-egy nagyobb közösség végleges letelepítése (Dél-Erdélyből jelenlegi lakóhelyére) rövid idő, mindössze néhány hét, hónap alatt valósulhatott meg. Az átköltözést egy nagyállattartó, katonailag jól szervezett lovas népcsoport hajtotta végre. Erre tavasszal, vagy nyárelőn kerülhetett sor, mert a zord hegyvidéken még az őszi hidegek beköszöntése előtt fel kellett építeni az új szálláshelyeket, ki kellett jelölni a faluhatárokat. A gyors áttelepítést indokolta még az is, hogy a székely közösségnek az ország védelme szempontjából fontos katonai erejét nem gyengíthette a hosszú ideig tartó vándorlás.

Mielőtt a különböző székely csoportok megszállták volna a benépesítésre kiszemelt területet, alaposan felmérték a kijelölt tájegység kiterjedését és a már ott élő őrségek népességét, településeit, lakóhelyét. A székely áttelepítéseket megkönnyíthette az is, hogy ők akkor még minden bizonnyal földközösségben éltek.

Az összetűzések elkerülése végett a letelepedő csoportok területeit, határát, a természeti adottságok alapján patakok, folyók, völgyek, hegylábak vonalán jelölték ki. Ahol erre szükség volt, ott árkot ástak és mesterséges földhányásokat emeltek, „gyepüket” alakították ki. A gyepükön, az utak kereszteződéseinél kapukat, átjárókat hagytak, amelyeket veszély idején elsáncoltak, megerősítettek.

A letelepítés célja

A katonailag szervezett székelység letelepítése a Székelyföldön szorosan összefüggött a magyar határvédelem átszervezésével, megerősítésével. A keleti régiók, gyepűk vidéke ekkor sem volt lakatlan, de a stratégiai pontokon korábban letelepített „őrségek” kisszámú népe már nem tudta ellátni a magyar királyság keleti határainak védelmét.

A székely nemzetségek egybetelepítése több évtized alatt, szakaszosan történt, de ugyanaz az elv érvényesült, mint a dél-erdélyi szászok esetében. A szászoknak adott szabadságlevélben a király világosan fogalmaz: azt akarja, hogy az itt honra lelt telepesek egy népet alkossanak. Ehhez hasonló lehetett a magyar királyság célja és elvárása a székelyek esetében is: egységesen szervezett, kiváltságai által jól összekovácsolt, katonai feladatokra alkalmas népességet alakítani.

Irodalmi fogódzó

Makkai Sándor: *A táltos király*. (regény, 1934.)

Kós Károly: *Az Országépítő*. (regény, 1934.)

Makkai Sándor: *Sárga vihar*. (regény, 1934.)

Makkai Sándor: *Magyarok csillaga*. (regény, 1937.)

Vaszilij Jan: *Dzsingisz kán*. (regény, 1952.), *Batu kán* (regény, 1941.), *Tatárjárás*.

A SZÉKELYSÉG KÖZIGAZGATÁSI SZERVEZETE

(A működő székely autonómia)

Sok vitát vált ki manapság, politikus-körökben, de egyszerű emberek társaságaiban is a *székely autonómia* kérdése. Kevesen gondolkoznak viszont azon, miben állott és hogyan működött ez az *önkormányzati rendszer* (autonómia) akkor, amikor valójában létezett. A középkori székelység kiváltságrendszere (ami a székely autonómia gerincét képezte) három pilléren állott: 1. *a Székelyföld és ezen belül a székely székek önálló közigazgatási szervezete*; 2. *a szabad székelyek adómentessége*; 3. *a szabad székely társadalom sajátos rendi tagozódása*. E kiváltságrendszer – mai kifejezéssel élve – „csereértékét” a székelyek hadi kötelezettségei adták.

Lényeges megérteni, hogy a székely autonómia nem egy önmagában és önmagáért működő valami volt: a székelyek a magyar állam (később az erdélyi fejedelemség) keleti határait védték, illetve fontos összetevőjét képezték az egész magyar királyi (majd a fejedelmi) hadi gépezetnek. A magyar királyság területén több hasonló módon szervezett autonóm közösség létezett (az alföldön jászok és kunok, északon a szepesi lándzsás nemesek, Erdély peremvidékein a fogarasi-, bánáti románok, végül Kővár-vidék román és magyar katonáskodó lakóinak autonómiái). E közösségek kiváltságait a központi hatalom ugyancsak katonai szolgálatok fejében szavatolta. Más közösségek – mint az erdélyi szászok – gazdasági megfontolásból nyerték el előjogaikat. Központosítottabb rendszerbe foglaltan, de jól körvonalazható autonóm jogkörökkel rendelkeztek egyébként maguk a vármegyék is. A székelyek szerepét a térség történetében tehát nem elszigetelten, hanem egy tágabb rendszer keretében kell szemlélni.

A következőkben próbáljunk betekinteni a székelyek kiváltságrendszerébe, autonóm közigazgatási szervezetébe!

1. A széki intézmény

A végleges letelepedés, a helyhez kötött életmód megkövetelte a székelyektől egy területi tagolódású szervezet létrehozását. Ennek megfelelően a *törzsi-nemzetségi szervezet* felbomlik, és kialakulnak a területi alapokon működő, vármegyékhez hasonló *székek*. Az elnevezés a bírósági székre (mai szóval: törvényszékre) utal, ebből kitűnik a szervezet szerepe az *igazságszolgáltatásban*. Mivel a székelységnek fontos feladatai voltak a magyar királyság határainak védelmében, egész katonai rendszerében, a széki intézmény kellett gondoskodjon e *katonai teendők* maradéktalan ellátásáról is. Emellett szerepe volt a hozzá tartozó *terület igazgatásában* (közigazgatás), illetve bizonyos

közegészségügyi teendők ellátásában. Egyszóval: a székely szék széleskörű *autonómiával* (önállósággal) felruházott *önkormányzati egység* volt.

A székely széket a *székgyűlés* irányította. Ezen kezdetben részt vehetett a székben lakó valamennyi szabad székely, de a 15–16. századtól az első két rend tagjai (a „főemberek” és „lófők”) sajátították ki a döntés jogát. A székgyűlések közti időszakokban a fent sorolt feladatokat a szék *választott tisztségviselői* látták el. Ezek a következők: a *hadnagy* vagy *kapitány*, aki a szék katonai parancsnoka, de részt vesz a bíraskodásban is; a *székbíró*, aki törvénytudó ember, feladata a bíraskodás; a perek tárgyalásakor, az ítélethozatalban a kapitányt és székbírót az *esküdtek* segítik (kezdetben nevük: „a szék vénei”), ők idős, tapasztalt és eszes emberek. A kapitány tisztsége a Habsburg-korban, 1711 után szűnik meg végérvényesen, amikor (a Rákóczi-szabadságharc nyomán, ahol többségük a kurucok soraiban harcolt) a központi hatalom már nem tart igényt a székelyek hagyományos módon teljesített katonai szolgálatára.

A székgyűlések alkalmával, a fenn említett tisztségviselők ítéleztek a székben lakó székelyek peres ügyeiben is. Az írásbeliség fontosságának növekedésével, a széki tisztségviselők sorában a 16. században megjelenik a *jegyző* is. Ugyancsak a 16. századtól találkozunk a székekben ún. *királybírókkal*, akiket kezdetben nem sorolhatunk a szék választott tisztségviselői közé, hiszen őket a király nevezte ki, a központi hatalom megfigyelői voltak.

2. A hét székely szék

A székely székek kialakulási folyamata, az intézmény kikristályosodásával, megszilárdulásával együtt a 14. század utolsó éveiben ért véget. *Udvarhelyszék* (melyet későbbi források „főszéknek” neveznek) területi súlypontja a Nagy-Küküllő felső folyására esett, átnyúlva az Olt vízgyűjtő medencéjéhez tartozó Homoródok (Kis- és Nagy-Homoród), valamint a Vargyas és Kormos folyóvizek mentére. *Marosszék* a Maros és a Nyárad folyók mentén jött létre. *Csíkszék* az Olt és a Maros felső folyásán alakult. *Sepsi-szék* az Olt és a Feketeügy közti területen, *Orbai-szék* a Feketeügytől balra, *Kézdi-szék* a Feketeügy felső szakaszán terült el, a Kárpátok karéja védelmében. Az apró *Aranyosszék* a többi székely széktől távolabb, a vármegyei területbe beékelődve alakult. A 17. század kezdetén *Sepsi-*, *Kézdi-* és *Orbai-szék* egyesülnek *Háromszék* néven, így a székely székek száma ötre csökken. Néhány szék kebelében társ- illetve fiúszékek alakultak. Társszék volt *Miklósvár-szék* Sepsi-szék mellett, Csíkszékben hasonló társszékekké váltak *Gyergyó* és *Kászon*. Udvarhelyszéken két fiúszék vált ki Udvarhely anyaszék kebeléből, *Keresztúr* és *Bardoc*.

3. A székely nemzetgyűlés

A székelység közigazgatási autonómiája nem csak a székek szintjén működött, hanem önálló igazgatású terület volt egységesen az egész Székelyföld. De vigyázzunk: a „*székely nemzet*” nem etnikai jellegű fogalom! Nem külön nép! A középkorban a „nemzet” szót másképpen értelmezték: azonos rendű emberek érdekközössége volt, nem egy népi, nyelvi közösség. A „székely nemzet” vagy „székely univerzitás” a szabad székelyek teljes sokaságát foglalta magába. 1437-től a *szászokkal* és a *magyar nemességgel* közösen alkotta, a „*kápolnai unió*” értelmében, a *három nemzet szövetségét* („Unio trium nationum”).

A „székely nemzetet”, vagy „univerzitást” a *székely nemzetgyűlés* vezette, ez intézte a székelység közös dolgait. A leggyakrabban Udvarhelyszéken, általában Székelyudvarhely városában, vagy közelében, a Nagy-Küküllő mentén fekvő Agyagfalván tartották. Ennek az lehet az oka, hogy Udvarhelyszék a Székelyföld közepén fekszik, a székelyek lakta terület minden pontjáról ez érhető el a legrövidebb úton. Valószínűleg erre a földrajzi körülményre vezethető vissza Udvarhelyszék „főszék” („capitalis sedes”) jellege. A többi szék tisztviselői vigyáztak arra, hogy ez a „főszék” minőség ne jelentsen többet, mint „első az egyenlők között”.

A székely nemzetgyűlés hasonlóképpen működött, mint a székek közgyűlései. Általában a *székely ispán* hívta össze, és ő is elnökölt, de szükség esetén összehívhatta Udvarhelyszék főkapitánya (hadnagya) is. Kezdetben a nemzetgyűlés tárgyalta a székek gyűléseiről fellebbezett pereket is első fokon, ezt követően lehetett fellebbezni a székely ispánhoz. 1505 és 1562 között a nemzetgyűlés ez utóbbi szerepkörét egy *fellebbviteli törvényszék* vette át, amely Székelyudvarhely városában működött. Udvarhelyszék főkapitánya őrizte a fejedelmi korban a „székely nemzet pecsénymóráját” és az országban érvényes mértékegységek minta-darabjait – ez is a régi „főszéki” minőség jelének tekinthető.

A *székely ispánról* fontos megjegyezni, hogy ő abban különbözött alapvetően a székely székek fennebb sorolt tisztviselőitől, hogy nem a székely közösség választotta, hanem – akárcsak a vármegyék ispánjait – a király nevezte ki. Ezért az ispán nem a székely önkormányzat, hanem (akárcsak 1601-ig a székek királybírói) a *király hivatalnoka*, egy ellenőrző szerv az államhatalom szolgálatában. A király kezdetben a magyarországi főurak közül nevezte ki, később erdélyiek közül is, de *sohasem a székelyek sorából*. Nem is a Székelyföldön tartózkodott, a címével járó uradalom Görgény vára és a hozzá tartozó várbirtok volt.